

Gönderim Tarihi: 17.10.2019

Kabul Tarihi: 24.12.2019

OSMANLI DEVLETİ İLE HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARININ TARİHİ BAĞI ve “HİNDİSTAN HİLAFET HAREKETİ”

The Ottoman Empire and India Muslims History and “Indian Caliphate Movement”

H. Hilal ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi,

Giresun Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

hilal.sahin@giresun.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3192-4658

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Hindistan halkı ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde, Hindistan'daki Müslüman toplumun birlik düşüncesi ve Osmanlı Devleti'ne olan yakınlığının önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

İstanbul'un fethiyle başlayan ilişkiler, hilafetin Osmanlıya geçişi ile artmıştır. Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanları arasındaki bu yakınlaşma İngilizlerin Hindistan'ı işgali ile daha da kuvvetlenmiş ve güçlü bağlara dönüşmüştür.

Hindistan Müslümanları I. Dünya Savaşı'ndaki bütün baskılara rağmen Osmanlı Devleti'ne olan ilgilerini devam ettirmiş ve bu bağlılığın bir göstergesi olarak Hindistan Hilafet Hareketini oluşturmuşlardır. Giderek büyük bir halk direnişine dönüşen hareket, Mahatma Gandhi gibi toplum liderlerinin de desteğini alarak ülkede ciddi bir kamuoyu oluşmasına sebep olmuştur.

Çalışmamız, genelde Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslüman toplumunun tarihî bağlarını sorgulamayı; özelde ise Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne olan sevgi ve sadakatlerinin bir emaresi olan Hindistan Hilafet Hareketinin gayesi ve mücadelesini ele almayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, I. Dünya Savaşı, Hindistan, Gandhi, Hilafet.

Abstract

In the relations between the people of India and the Ottoman Empire, it is seen that the closeness of the Muslim society in India to the unity of thought and the Ottoman State plays an important role. The relations that started with the conquest of Istanbul were increased by the transition of the caliphate to the Ottoman Empire. This rapprochement between the Ottoman State and the Muslims of India has been strengthened and strengthened by the British occupation of India.

The Muslims of India continued to keep the Ottoman Empire in spite of all the pressures of World War I and formed the Indian Caliphate Movement as a demonstration of this commitment. The movement, which has become increasingly popular, has led to the formation of a serious public opinion in the country by the support of community leaders like Mahatma Gandhi.

Our work is to question the historical ties between the Ottoman State and the Indian Muslim community in general; in particular, the struggle of the Indian Caliphate Movement, an emirate of the love and loyalty of the Muslims of India to the Ottoman State

will be discussed.

Keywords: *Ottoman, World War I, India, Gandhi, Caliphate.*

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanları hakkında şimdiye kadar yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Osmanlı Devleti'nin Afrika, Endonezya ve Hindistan ile ilişkileri üzerine son zamanlarda yapılan araştırmalar, bu ilişkilerin Türk ve dünya tarihi bakımından ne ölçüde önemli ve anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Hint Müslümanları ile Osmanlı hilafeti arasındaki manevi bağ tarihsel bir gerçeklik olarak son dönemde ortaya çıkacak olan Hindistan Hilafet Hareketi'nin dinamik arka planını oluşturacaktır. XVI. yüzyılda İslâm dünyasının hâmisî, gazâ ve cihadın temsilcisi olarak kendisini bu dünyaya kabul ettirmiş olan Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanları arasındaki tarihî bağların temelinde yatan asıl unsur iki millet arasında var olan samimiyet, güven ve sevgidir. İşte bu bağ uzun yıllar varlığını korumayı başarmış ve çeşitli ortamlarda kendini göstermiştir.

Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanları arasındaki ilişkilerin 14. yy'a kadar indiğini söyleyebiliriz. Osmanlıların 1453'te İstanbul'u fethi, Osmanlı Devleti'ne büyük bir şeref ve ün kazandırırken, Hindistan Müslümanlarının da Osmanlı hayranlığının artmasını temin etmiştir. Bu hayranlığın bir emaresi olarak yine aynı tarihlerde Osmanlı Devleti ile Güney Hindistan'daki bazı Müslüman sultanların diplomatik ilişki kurmak istemesi gösterilebilir (Mughul, 1974, s. 9). Bahse konu ilişkiler zaman içerisinde büyük bir ivmeyle artmış, mesafenin uzunluğu ve denizlerde varlığın öneminin anlaşılmasıyla beraber, donanma; diplomasi'nin ideal bir uygulama aracı olarak kullanılarak bölgedeki siyasi hedeflerin ele geçirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Türklerin Hindistan ile aralarındaki ilişkiyi bilmeden mevcut halklar arasındaki bağı anlamamız mümkün değil. Meseleye ilk olarak Türklerin Hindistan'ı yurt edinme, iki millet tek vatan olma arzusundan kısaca değinmekte yarar var. Dili, dini, etnik yapısı ve kültürüyle bugün olduğu gibi tarihin her döneminde kendine has özellikler taşıyan Hint ve Türk arasındaki bağ, tarihte derin izler bırakan Hindistan'daki Türk Devletleri vasıtasıyla da çok yönlü olarak gelişen bir bağdır. Türkler ve Hindistan arasındaki bağı M.Ö. I. binin başlarına kadar götürmek mümkündür (Cöhce, 2001, s. 9) Ancak Türklerin Hindistan'da etkili olması, Gazneliler Devleti'nin kuruluşuyla (963-1187) başlamış, Sultan Mahmut (990-1030) döneminde en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Kulke, 2001, s.283). Bu dönemde, Türklerin Hindistan'da derin izler bıraktığı bilinmektedir. Ancak bu münasebetler

kuzeydeki bozkırlardan güneydeki şehirlere, meskûn mahallelere akan Türk topluluklarını cihat vb. amaçlarla Hindistan'a yaptıkları akınlardan ileri gidememiştir (Cöhce, 2002, s. 523).

Gurlulardan Gazne Hâkimi Mu'izzeddîn Muhammed'in 1192'de Tarain'deki zaferi ile Hindistan'da 1857'ye kadar sürecek olan Türk hâkimiyetinin temelleri atılmıştır (Merçil, 1989, s. 49).

Kutbeddîn Aybeg (1206-1210) Hindistan'daki ilk Türk hâkimiyetini yani Kutbiler dönemini başlatmıştır. Delhi Türk Sultanlığı şeklinde ifade edilen bu siyasi yapılanma, Şemsiler (1211-1266), Balabanlılar (1266-1290), Kalaçlar (1290-1320) ve nihayet Tuğluklar (1320-1414) dönemlerinde yaklaşık 200 yıl sürmüştür. Bu hâkimiyet 1414'de Seyyidiler (1414-1451) arkasından Ludiler (1451-1517) gibi yerli İslam hanedanlarının eline geçmiştir (Galip, 2000, s. 54).

Nitekim 1495'de Portekiz armadası Hint karasularına girerken Hindistan'da birliğin temsilcisi sayılan Ludi Hanedanı da sarsılmış bir istikrarsızlık dönemine girmiştir. Ancak bu Hanedan'ın en güçlü hükümdarlarından biri olan İskender Ludi (1495-1517) bu istikrarsızlığı gidermiştir. Bu arada 1347'de Delhi Sultanlığı'ndan ayrılıp bağımsızlığını ilân eden Alâeddin Hasan Behmen Şah (1347-1358) Dekken'de Behmenî Sultanlığı'nı kurmuştur (Bosworth, 1980, s. 254).

Behmeni hanedanından Muhammed Şah, Goa'yı ele geçirerek denize ulaşmış, Portekizlilerle ilk temas başlamıştır (Durak, 2001, s. 91). Portekizliler, 1498 yılında Malabar kıyılarından Kaliküt¹ Limanı'na ulaşmış, Hint Okyanusu ticaretine hâkim olmaya başlamıştır (Bayur, 1946, s. 152).

2. HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI İLE OSMANLILAR DEVLETİ ARASINDAKİ İLK RESMÎ İLİŞKİLER

Osmanlıların Hindistan'daki Müslüman devletlerle olan ilişkilerinin tarihi XV. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu hususta ilk adımı atan Behmeni hanedanından Sultan III. Muhammed Şah, (1463-1482) İstanbul'un fethinden sonra ünü bütün İslam alemine yayılan Fatih Sultan Mehmed'e bir mektup yazıp onu tebrik etmiş ve iyi ilişkiler kurmak istediğini bildirmiştir. Fethin hemen ardından Hindistan Müslümanları elçiler vasıtasıyla Fatih Sultan Mehmed'e mektuplar ve hediyeler göndermiştir (Bayur, 1950, ss. 397-402; Uzunçarşılı, 1982, ss. 261, 262).² Dolayısıyla Hindistan Müslümanları ve

¹ Kaliküt liman şehri, Arap tüccarların merkezidir. 15. yüzyılda Kaliküt Malabar'ın en önemli şehri olarak görülür.

² Bu karşılıklı ilişkiler 1481-1482'de Behmeni sultanları Muhammed Şah III (1453-1481) ve Mahmut Şah (1452-1518) ile Fatih sultan Mehmed (1451-1481) ve Sultan II. Bayezid (1481-1512) arasında olmuş;

Osmanlılar arasındaki ilk resmî ilişkilerin İstanbul'un fethi ile başladığını söylemek mümkündür. 1527'de Behmeni Sultanlığı'nın çöküşüne kadar karşılıklı eden bu ilişkilerin sürdürülmesinde Hacı-i Cihan diye anılan Behmenilerin ünlü veziri Hoca Mahmud Gâvân'ın önemli rolü olmuştur. Mahmud Gâvân, gönderdiği temsilciler vasıtasıyla Osmanlılarla doğrudan doğruya ticaret ilişkileri kurmuş ve her yıl Bursa'ya Hint mallarını göndermiş burada bir koloni oluşturmuştur (Özcan, 1997, s. 7). Mahmud Gâvân, Osmanlı Sultanı ve diğer yöneticiler nezdinde çok olumlu bir izlenim bırakmış, bu da iki devlet arasındaki münasebetlere sağlam bir zemin temin etmiştir. Onun bu başarısı, Hindistan ticaretinin, Osmanlı toprakları ve hatta Balkanlara kadar genişlemesini mümkün kılmıştır. Mahmud Gâvân'ın Riyazül İnşası'nda Osmanlılarla ilgili birkaç mektup bulunmakta olup bunlardan başka, Fatih Sultan Mehmet ve II. Sultan Bayezid'in Hindistan Müslüman devlet adamlarına yazdığı mektuplardan bazılarının da Türk kütüphanelerinde bulunduğu bilinmektedir (Mughul, 1988, ss.10, 93).³ Artık bu tarihlerde Osmanlılar, birer kahraman, mücahit ve İslam'ın savunucuları olarak Hindistan seçkinleri tarafından saygıyla anılmıştır. Öte yandan Osmanlı sultanlarının İslam dünyasının en büyük padişahı şeklindeki şöhreti Gucerat'a ulaşınca Gucerat Sultanı Osmanlılar ile yakın diplomatik arayışlara da girişmiş ve Gucerat'ın resmî tarihçileri Osmanlı topraklarında olan hadiselerle ayrı bir önem vermeye başlamışlardır. Öyle ki Hüseyin b. Hacı Tunî tarafından kaleme alınan (1484) *Me'asir-i Mahmud Şahı adlı* bir kitapta Fatih Sultan Mehmet'in vefatından duyulan üzüntü şöyle dile getirilmiştir: “*Saltanat güneşinin battığını nasıl söyleyebilirim. Hz. Peygamber'in ümmetinin sınırlarının muhafızı, Rum Sultanı vefat etti. O'nun ölümü Müslümanlar için büyük bir kayıptır.*” (Siddiqi, 1997, ss. 115-124).

Behmeni Devleti'nin parçalanmasından sonra ortaya çıkan Müslüman eyaletlerin içinde de karışıklık hâkimdir. Bu kargaşa ortamında, Hindistan yönetiminin Portekizlilere karşı koyması imkânsız⁴ görünür (Özbaran, 2004: 108-109).

Portekiz gücü karşısında Hindistan zayıf ve politik birlikten mahrumdur (İnan, 2002, s. 383). Bu dönem yerli Hindu-Müslüman

karşılıklı elçiler, mektuplar ve hediyeler şeklinde gelişmiştir.

³ Mahmud Gâvân'ın idam edilmesinin ardından çocukları da Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.

⁴ 16'ncı yüzyılda Portekiz dinsel, ekonomik ve siyasi faktörlerin de etkisiyle; okyanuslara dayanıklı, büyük ve sağlam gemiler inşa etme yoluna gitmiş, diğer taraftan sahip olduğu gemilerin sayı ve silahlarını arttırmıştır. Bu gemilerden oluşan filolarla da, Afrika ve Hint Okyanusu kıyılarındaki zenginlikleri kendi ülkesine taşıma gayreti içerisine girmiştir. O dönemde coğrafi keşiflerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan sömürgecilik faaliyetleri Portekizliler açısından daha çok Afrika ve Hint Okyanusu kıyılarına yönelik olmuştur.

hâkimiyetinin sarsıldığı bir kargaşa dönemidir. Delhi'deki merkezi hükûmet dağıldığı gibi eyaletleri idaresi altında toplayabilecek kuvvetli bir hükümdar da bulunmamaktadır. Devlet disiplininin yoksun yerli halkın Batı desteğindeki bir avuç Hristiyan ile başa çıkamayışı Batı dünyasını özellikle Portekiz, Fransız ve İngilizleri cesaretlendirmiştir (Ahmed, 1982, s. 6).

Portekizlilerin Hint Okyanusu'nda bir deniz imparatorluğu kurarak Yakın-Doğu ile Hindistan arasındaki bağları kırmaya çalışması sonucunda Osmanlı Devleti, Hindistan ile iktisadi, dinî ve siyasi yönden geniş ölçüde ilgilenmiştir (Özbaran, 2016, s.39; Akbulut, 2016, s. 39). Kızıldeniz'e giren Portekizliler saldırılarını İslam dünyasına yöneltmekte (Allahverdi, 2013) ve sadece ticareti değil Müslümanların Hac vazifelerini de imkânsız hâle getirmişlerdir (Mughul, 1988, s.10-11). Osmanlılar Hint Okyanusu meselesini artık her yönden kökünden çözmek üzere harekete geçmiştir.

Hindistan Müslümanları ve Osmanlılar arasındaki ilişkilerde önemli rol oynayan bir diğer unsur da Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye Seferi'nin ardından Osmanlı Devleti'nin Mısır'a hâkim olması (1517) ile Halifeliğin Osmanlılara geçişidir. Bu tarihten itibaren Hindistan-Osmanlı ilişkileri hızlı bir şekilde ilerlemiştir.

Tüm dünyadaki Müslümanların halifesi olarak bilinen halifelik makamının Osmanlılara geçmesi bütün dünya Müslümanlarını olduğu gibi Hindistan Müslümanlarını da derinden etkilemiştir (Özcan, 1988, s.761). Aslında bundan sonra Osmanlılar, sadece Hindistan ile değil bütün İslam âlemi ile olan münasebetlerinde merkezi bir rol üstlenmiş olmuştur.

1517 seferinin başka bir önemi de Osmanlı Devleti, Mısır seferi ile Doğu Akdeniz'in ve Baharat Yolu'nun tek hâkimi durumuna yükselmiş (Bediz, 1948, s. 3) ve Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na açılmıştır.⁵

Meseleye Hindistan cephesinden bakan kimi kaynaklarda Mısır ve Hicaz'ın Osmanlı topraklarına katılmasının ardından Osmanlıların Hindistan Müslümanları ile de ilgilenmeye başladığına yer vermiştir. Elbette Osmanlıların, Portekizlileri Hint sularından uzaklaştırmak için elli gemilik bir donanma ile yardıma hazır olduğunu Hindistan Gucerat Hâkimi Muzaffer Şah'a Yavuz Sultan'ın emri ile bir mektup yazıldığı şeklindeki bilginin de mevcut olduğunu eklemek gerek (Mughul, 1988, ss. 1-2).

⁵ Osmanlı Donanmasını, 15'inci yüzyıl sonlarından 17'nci yüzyıl sonlarına kadar dünyanın en büyük deniz güçlerinden biri olarak niteleyen yerli ve yabancı birçok tarihçi mevcuttur. Özellikle Osmanlı'nın yükselme dönemi olarak nitelendirilen 16'nci yüzyılda, deniz gücünün; görenleri heyecanlandıran, yabancı gezgin ve tarihçilerin kayıtlarında övgüyle bahsettikleri bir teşkilata sahip olduğu belirtilmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in vefatı ile söz konusu yardım gerçekleşmemiş, Portekiz varlığı Hindistan'a karşı tam bir tehdit unsuru hâline gelmiş; Hindistan'dan mukaddes topraklara olan haz yolunu da tehdit etmeye başlayınca Müslümanlar tek çareyi en güçlü Müslüman devlet olan Osmanlı Devletinden yardım istemekle bulmuştur.

Zamanın Halifesi olan Kanuni, Halife sıfatıyla Papalığa, Osmanlı Padişahı sıfatıyla da Portekiz ve görünürdeki birinci destekçisi olan Alman İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir (Ahmed, 1982, s. 6). Hindistan Müslümanlarının yardım çağrısına Kanuni Sultan Süleyman, önce 2000 kişilik ilk donanmayı 1531'de Diu'ya göndererek karşılık vermiş, daha sonra sevk edilen (1538) Hadım Süleyman Paşa komutasındaki Hilafet Donanma'sı ile de en azından Hristiyan dünyasının doğrudan Hindistan'a müdahalesini bir süre önlemiştir (Özcan, 1997, s. 9; Ahmed, 1982, s. 6).

Hindistan'da Portekizlilere karşı artan nefret neticesinde Batı özellikle Portekiz'de genel bir İslam ittifakı korkusu hâkim olmaya başlamıştır (Melzig, 1943, s. 54).

Hindistan'a yerleşen Portekizlileri atmak için birkaç kez Piri Reis ve Seydi Ali Reis gibi kaptanların kontrolünde sonraki yıllarda da sefer düzenleyen Osmanlılar bazı olumsuz gelişmeler nedeniyle Hint Deniz Seferlerinde başarısız olmuştur. Osmanlı Devleti açısından yaşanan bu olumsuzluk Hindistan Müslümanları açısından bir noktada olumlu değerlendirilebilecek sürece gebe kalmış; yardım sürecinde Halifenin maddi-manevi desteğinin, Hindistan Müslümanlarını Osmanlı Devleti'ne daha çok bağladığı görülmüştür. Hindistan Müslümanları Portekiz tehdidi ve karşılaştıkları diğer kötülükler karşısında Osmanlıları, sığındıkları tek liman ve yıkılmaz bir duvar gibi arkalarında hissetmiştir.

Son olarak Hadım Süleyman Paşa idaresindeki bir Osmanlı filosu 1538 Haziran'ında Süveyş'ten hareket edip Diu'ya kadar ilerlemiş ve buralardaki Portekiz üslerini top ateşiyle yıpratıktan sonra geri dönmüştür (Önalp, 2010, ss. 195-239; Melzing, 1943, s. 57). Bu harekât bölgedeki ilk ve son büyük askerî teşebbüs olmuştur.

Meseleye bir de Avrupa açısından bakacak olursak, Hint seferinin bitiminden 1545 senesine kadar tam 7 seneyi Avrupa, Kanuni Sultan Süleyman'ın bir kez daha (Barbaros Hayrettin Paşa komutasında) donanma göndereceği korkusu içinde geçmiştir (Melzing, 1943, s. 54). Kanuni Sultan Süleyman, Hindistan'ı Avrupa istilasından kurtarmak için elinden geleni

yapmıştır (Melzing, 1943, s. 66).⁶

Netice itibariyle XIV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin bir dünya gücü olarak ortaya çıkması, Hindistan'da Osmanlı imajının yükselmesine ve Osmanlı ihtişamını anlamaya yönelik büyük bir ilgi ve merakın da artmasına yol açmıştır. XV.yy'ın erken dönemlerinden itibaren ise Hindistan'da Osmanlıların nüfuz ve itibarı daha da artarak devam etmiştir.

3. HİNDİSTAN'DA BABÜRLÜLER DÖNEMİNDE (152-1858) OSMANLI İMAJI

Babürlülerin ilk zamanlarında Osmanlılarla doğrudan ilişki kurduklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Her ne kadar Babür Şah'ın saltanatı sırasında Osmanlı Türklerinden bazı askerî uzman ve sanatkârların Hindistan'da görevlendirildiği biliniyorsa da iki devlet arasında diplomatik çerçevede bir irtibat başlatılmamıştır. Osmanlılarla olan ticari ve diplomatik ilişkiler Hindistan'a yeni sanatların ve savaş teknolojisinin gelmesine de imkân hazırlamıştır.

Babür Şah'ın 1530'da ölümünden sonra yerine geçen oğlu Hümayun Şah zamanında her iki devlet arasında karşılıklı dostluk emareleri görülmüştür. İlk ciddi ilişkiler, 1555'te Basra'da mahsur kalan Osmanlı donanmasını buradan çıkarmak için Hint kaptanlığına tayin edilen Seydi Ali Reis'in Portekiz donanmasıyla yaptığı çarpışmadan sonra şiddetli fırtınanın tesiriyle Hindistan sularına sürüklenmesi ve Suret Limanı'na çıkıp daha sonra Hümayun Şah'la görüşmesi sonucunda başlamıştır. Bu görüşmede Seydi Ali Reis Osmanlı elçisi kabul edilerek ilgiyle karşılanmıştır.

Hümayun Şah'ın ardından tahta çıkan Ekber Şah döneminde yazıldığı rivayet edilen bir mektupta Kanuni Sultan Süleyman'a zamanın halifesi olarak hitap edilmiş ve dostluk arzulandığı belirtilmiştir (Özcan, 1988, s. 81-83). Ancak Ekber Şah'ın daha sonra tavrının değiştiği -zira Osmanlıların Sünniliğin hamisi olduğu ifade edildiği söz konusu mektupta geçtiğinden- birtakım reformlarından anlaşılmaktadır (Çağlayan, 2002, s. 150-185).

Yine Cihangir (1605-1627) dönemine kadar da Osmanlı Devleti ile resmî ilişkiler bulunduğu dair bir kayda rastlanmamıştır.

⁶ Atatürk Şubat 1923'de İzmir'de söylediği bir nutukta Kanuni Sultan Süleyman'ın Akdeniz'i bir Osmanlı Havuzu hâline getirmek ve nüfuzunu Hindistan üzerine tesis etmek üzere takip ettiği siyaseti "şahane" olarak nitelemiştir.

Bu kopukluğunun sebebinin Ankara Savaşı'nda Timur'un Osmanlıları mağlup etmesinin sonucunda karşılıklı bir isteksizliğin yaşanması olarak görülmektedir (Özcan, 1997, s.:12). Babürlü-Osmanlı ilişkilerinde yaşanan kısa bir durgunluktan sonra Osmanlılarla Hindistan Müslümanları arasındaki ilk diplomatik münasebetler Şah Cihan (1627-1658) tarafından başlatılmıştır (Şahin, 2015).

Şah Cihan'ın Osmanlı Sultanı için, "Müslüman sultanların hanı hilafet makamı için Allah tarafından seçilmiş ve Müslüman krallıklar arasında birliğin tesis edicisi" şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir. Öte yandan Şah Cihan'ın vezirinin IV. Murad'ı "Hulefayı Raşidin'in halefi" olarak nitelemesi de Hindistan Müslümanlarının Osmanlılara verdiği öneme bir örnektir (Ahmed, 1964, s. 37).⁷

Şah Cihan'dan sonra Hindistan'da yaşanan gelişmeler iki toplum arasındaki ilişkilere de bir süre darbe vurmuştur. Ancak XVII. yüzyıla kadar süren diplomatik ilişkiler iki ülke arasındaki ticari bağı sağlam tutarken Hicaz'a gidip gelen hacılar vasıtasıyla iki Müslüman ülke arasında yeniden bir sıcaklık yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Daha sonraki zamanlarda birçok Osmanlı askerî uzman Hindistan'ın bazı yerlerinde Müslüman sultanlar tarafından görevlendirilmiştir. Bütün bunlar Hindistan Müslümanlarının Osmanlıları daha da yakından tanımalarını sağlamıştır.

XVII. yüzyıl sonrasında resmî ilişkiler kesilmiş olsa da iki toplum arasındaki bağ kesintisiz bir şekilde süregelmiş hatta Osmanlıların her başarısı Hindistan'daki Müslümanlar tarafından heyecanla ve coşkuyla kutlanmaya devam etmiştir.⁸

XIX. yüzyılda İngilizlerin Hindistan'a hakim olması (1850) halk üzerinde oldukça derin yaralar açmış; Hindu-Müslüman birleşmesini önleyici her tür baskıya maruz kalmışlardır (Ahmed, 1964, s. 7).

Öte yandan İngiliz işgali, Müslümanlar için tarihlerinde ilk defa siyasi hakimiyetin kaybedilmesi ve gayrimüslim yabancıların egemenliği altında yaşama mecburiyetinde kalınması anlamına gelmiş; Hint Müslümanlarını güvenilebilecek bir merkez aramaya, dolayısıyla zamanın en güçlü İslam devleti durumundaki Osmanlılara daha fazla yakınlaşmaya sevk etmiştir.

⁷ Aziz Ahmed, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, Oxford, 1964, s. 37.

⁸ Bu yüzyıllarda her iki ülke arasındaki ilişkiler özel olarak ele alınacak mahiyettedir.

4. HİNDİSTAN TOPLUMUNDA OSMANLI SEVGİSİ

Hintlilerin Osmanlı Devleti'nin sorunlarına gösterdikleri ilgi, yüzlerce yıl geriye doğru gitse de yakınçağlarda bu ilgi kendisini İngiliz tarih yazıcılığının isyan diye isimlendirdiği 1857-1858 Ayaklanmasının bastırılmasından sonra gelen kuşakta göstermiştir. Hintliler özellikle de Hindistan Müslümanları kendi direnişleri ezilip bastırılınca Büyük Devletlerin müdahaleleriyle çökertilmekte olan Osmanlı Devleti'nin sorunlarına dostça bir ilgi göstermeye başlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin 1849'da Bombay ve Kalküta'da ilk konsolosluğunu açması Hindistan'da Osmanlıcı duyguların daha da artmasını sağlamıştır (Ahmed, 1964, s.10).1853'te Kırım Savaşı sırasında, Hindistan'ın bazı şehirlerinde Türk ordusu için yardım toplanması bu duyguların Hindistan'daki yansıması olmuştur. Hindistan Müslümanları, İngiliz hakimiyetine karşı 1857'de başlatılan büyük direniş sırasında Osmanlı Devleti'nden destek istemişlerdir.

Bağımsız olan yegane İslam devleti durumundaki Osmanlı Devleti yabancı hâkimiyeti altına düşmüş Müslümanların gurur ve teselli kaynağı olmuş; Osmanlı Halifesi de Hindistan Müslümanlarının birliğinin sembolü haline gelmiştir. Bütün bunlar, İslam'ın dünyevi gücünün sembolü ve evrensel hilafet merkezi olarak özellikle İngiliz Hindistanı'ndaki Hindu çoğunluk içinde yaşayan müslümanlara bir güvenlik duygusu vermiş; Hindistan Müslümanlarının XIX.yüzyılın sonlarından itibaren Pan-İslamizm'e sarılmalarına da temel oluşturmuştur. Batı emperyalizmine karşı "din kardeşliği" ni ön planda tutan hareketin güç kazanması Osmanlı Devleti ve Hindistan Müslümanlarının ilişkilerinin oldukça gelişmesini sağlayan önemli unsurdur.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın ortaya koyduğu gibi meydana gelen her krizle birlikte iki millet arasındaki ilgi daha da artmıştır.

Hindistan toplumunun Osmanlı sevgisi ve Osmanlı Sultanı/Halifeye dair manevi bağlılığının bir göstergesi olarak:

"Osmanlı Devleti 93 harbini müteakiben Rusya karşısında ezik duruma düşmüş ve özellikle İngiltere'nin Rusya'ya, Osmanlı Devleti üzerindeki çıkarları açısından serbest bırakması, Sultan II. Abdülhamid'i bir yandan Almanya'ya yakın politika gütmeye, diğer yandan Meiji ile Uzakdoğu'da yeni bir güç olmaya başlayan Japonya'yla elçilik düzeyinde ilk temaslarda bulunmaya sürüklemiştir. Durum böyle iken Japon İmparatoru'nun dünya devletlerini tanıma

gezisi içinde Osmanlı Devleti'nin de yer alması ve Sultan II. Abdülhamid'e mektup yazarak gerek Osmanlı gerek İslam kültür ve Uygarlığı hakkında bilgi edinme meramını iletmesi, Japonya'ya, Osmanlı Devleti nezdinde farklı bir konuma oturtmuştur. 1875 yılında Petersburg'da Japon Sefir Yanagihara Sakimitsu ile Osmanlı Devleti elçisi Şakir Paşa arasında yapılan bir görüşme ilk Osmanlı-Japon ilişkilerinin temelini atmış, bunun ardından Japon İmparatoru Meiji, yeğeni Prens Komatsu'yu 1887 yılında İstanbul'a göndermiş ve Osmanlı Sultanı'na sunduğu Krizantem Nişanı'yla iki ulus arasındaki dostluk kurma isteğini ortaya koymuştur." (Yılmaz, 2015).

Bu bağlamda Ertuğrul Fırkateyni, 14 Temmuz 1889'da İstanbul'dan yola çıkıp zor şartlarda ve uzun bir yolculuk sürecinde Japonya'ya giderken güzergâhı üzerindeki Hindistan'a da uğramış ve burada bir müddet mola vermiştir. Bu hususta konumuz itibariyle önemli gelişme işte burada yaşanmıştır. Halife sancağı taşıyan Ertuğrul Fırkateyni, Hindistan Müslümanlarının yoğun ilgisine gark olmuş ve bu dönemde İngiliz esaretinin yaşandığı Hindistan'da Müslüman halk bağımsız toprak diye Hint kıyısında demirlemiş mezkur Osmanlı fırkateyninde namazlar kılıp dualar etmiş ve halife sultana manevi bağlılık nümeyişi sergilemişlerdir. Bu gelişme dahi Hint Müslümanlarının Osmanlı imajına nasıl sarıldıklarını ve halifeye olan bağlılıklarını görme noktasında okuyucuya fikir vermektedir.

5. TÜM HİNDİSTAN MÜSLÜMAN BİRLİĞİ

Bu arada Hindistan Müslümanları arasında çeşitli siyasal görüşlerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Hindistan Müslümanları kendi örgütlenmelerini oluşturmak istemiş; 1906 yılında kurulan All India Muslim League ile gerek Hindistan gerekse ülke dışındaki Müslümanlarla temas kurmaya gayret etmişlerdir. Öte yandan 1908'de Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması Hindistan Müslümanlarınca coşkuyla karşılanmıştır (Kerimoğlu, 2012, s. 164). Jön Türk Devrimi ile birlikte bu ilgi daha da etkin bir biçime bürünmüş hatta Hintli Müslümanlar devrimin önderleriyle tanışabilmek için İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a gelen Hintli milliyetçi devrimcilerin oluşturduğu küçük grubun içinde hem Müslüman hem de Hintliler bulunmaktaydı (Ahmad, 1984, ss. 5-6).

Daha sonra Hintli Müslümanlar, İngilizlerin de teşvikiyle Türklerin 1911-13 yıllarında İtalya ve Balkan ülkeleriyle yaptıkları savaşlar sırasında maddi destek sağlamışlardır. Hindistan Müslümanlarının yaptıkları yardımlar ekonomik sıkıntılar nedeniyle savaşı sürdürmekte zorlanan Osmanlı Hükümetine gereksinim duyduğu parayı sağlamıştır. Genç kızlar

çeyizliklerini, öğrenciler harçlıklarını herkes ne imkânları varsa “Osmanlı ve Hilafet yaşasın” diyerek yardım göndermişlerdir. Gelişmeleri takip eden bir İngiliz görevli:

“Herkes elindeki her şeyi Osmanlı’ya yardım için getirip bırakıyordu. Bir ara kalabalık telaşlandı, bir hareketlilik görüldü. Kucağında bebek bulunan fakir bir kadın can havliyle sağa sola koşuşturuyor, ‘Yok mudur bir hayırsever, Allah rızası için bu çocuğumu satın alsın, bedelini Osmanlı’ya göndereyim.’ diyordu. Herkes şaşkın, herkes perişandı. Yüreklere parçalanmıştı sanki. İslam’ın şan ve şerefini muhafaza edecek tek kuvvetin hilafet makamı olduğuna inanmışlardı. Osmanlılara karşı olan bu hissiyatlarını ispat için de büyük bir gayret ile maddi yardımda bulunmuşlardır. Dilencilerin bile başıbaşa katılmış olmalarına bakacak olursak Osmanlı kardeşlerine olan düşkünlüklerini bir parça olsa anlamış oluruz.” (Öke, 1988, ss. 16, 17).

Hindistan Müslümanlarının Osmanlılara din kardeşliği temelinde yaptıkları söz konusu yardımlar bununla da kalmamış; Hindistan’ın çeşitli kentlerinde düzenlenen toplantılarda İslam ülkelerinin toprak bütünlüğüne yapılan tecavüzlere karşı da duyarlı olunması çağrısında bulunulmuştur. Hatta Osmanlı Halifesini desteklemesi konusunda İngiliz yönetimine başvurma kararı alınmış, protesto yürüyüşleri yapılmış ve İngiliz yönetiminin de savaşa müdahil olması talep edilmiştir (Kerimoğlu, 2012, ss. 165-175).

6. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI

Osmanlı Devleti aleyhine en küçük hareketlerinde dahi Hindistan Müslümanlarından ciddi tepki alan İngiltere, Hindistan’daki tepkilerden sakındığından Osmanlı Devleti aleyhine hareket edememiştir. Almanya yanında savaşa girme planı yapan Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesini ne İngiltere ve ne de Hindistan Müslümanları istemişti. Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesi sonucunda Hindistan Müslümanlarının isyan ihtimali İngiltere’yi endişelendirmiştir. Öte yandan İngiltere’ye karşı koyacak kuvvetleri olmayan Hindistan Müslümanları, Osmanlı Devleti’nin savaşa girmemesi için dua etmiştir.

Savaşa giren Osmanlı Devleti (Eylül-1914) karşısında İngiltere, savaşa kutsal yerlere saldırmayacağı; savaşın dinî değil, siyasi olduğunu Hindistan halkına anlatarak onların isyanını önlemişti bu yolla önlemişti. Osmanlı Devleti ve Almanya, Hindistan Müslümanlarını ayaklandırıp bir cephe açmayı düşünmüş ancak bu istekleri gerçekleştirilememiştir (Özcan, 1997,

ss. 206-211).

Hindistan Müslümanları Osmanlılara yardım arayışlarına girişmiş öte yandan İstanbul'da, başını Almanya'nın çektiği düşünülen, Hindistan'daki İngilizlere karşı cihad bayrağı açılmış bununla tüm İslam dünyası sömürgeciliğe karşı ayaklanmaya çağırılmıştı (Öke, 1988, s. 18; Keleşyılmaz, 1999, ss. 36-50).

Almanya, Sultan-Halife'nin İslam dünyasında etkin bir rolü bulunduğuna ve bu nüfuzun kullanılarak İngiliz, Rus ve Fransız sömürgelerindeki Müslümanların ortak düşmana karşı ayaklandırılabilceğine inanmıştır (Rahaman, 2014, ss. 263-270). Almanya'nın bu anlayışı olası bir dünya savaşında Osmanlı Devleti'ni yanına alma fikrinin de mesnedini oluşturmuştur.

7. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONU VE HİNT HİLAFET HAREKETİ

I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin mağlup olması Hindistan'da büyük üzüntülere sebebiyet vermiş, buradaki Müslüman liderler Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve hilafetin otoritesini savunmak üzere Hindistan'da Muhammed Ali ve Şevket Ali isimli iki kardeşin liderliğinde *HintHilafet Hareketi* adıyla dinî-siyasi bir hareket oluşturmuşlardır (Aziz, 2014, ss. 1-453). Hindu ve Müslüman bütün Hintlilerin katılımıyla büyük bir dava halini alan bu oluşumla bir taraftan Avrupa'ya heyetler göndererek Osmanlıların hayatta kalma mücadelesi desteklenirken bir taraftan da pasif direnişle İngiltere'ye baskı yapılmış; Sevr Antlaşması sonrasında ise Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye mali destek sağlanmıştır (Özcan, 1988, s. 84). Hindistan'da Sevr'e karşı duyulan tepkinin ifade edildiği bir başka girişim de Hicret hareketidir. Bu durumda Müslümanlar en yakın Müslüman ülkeye hicret etmeliydiler (Özcan, 1997, s. 341).

Öte yandan Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının Hindistan Müslümanlarını Hindular karşısında siyasi açıdan güçsüzleştireceği endişesinin de böyle bir hareketi oluşturmaya ittiği görüşü de hâkimdi. Dolayısıyla Pan-İslamizm onlar için sadece bir ideal yahut psikolojik bir birleşme olmaktan daha çok mim kimliklerini kazanma aracı haline gelmişti. Osmanlı Devleti'nin tam özgürlüğüne kavuşması, Hindistan'da da Müslümanlar namına özgür ve ulusal bir hükûmete sahip olmaları, halk arasında tam bir hoşgörünün temininin sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda Hindistan Müslümanları, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hindistan ve İngiltere hükûmetleri

nezdinde Osmanlı Devleti lehine kamuoyu oluşturmaya başladılar (Qureshi, 1998, ss. 109-110). Yapılmak istenen şey Halifelik makamı ve Osmanlıların itibar kaybetmemesi idi. Çünkü Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile Osmanlı Devleti'nin yenilgiyi kabul etmesi üzerine itilaf devletlerinin özellikle İngiltere'nin takındığı istilacı tutum Hindistan Müslümanları arasında büyük bir galeyana sebep olmuş; Türkiye'nin bütünlük ve bağımsızlığının tehlikeye düştüğü açıkça ortaya çıkmıştı. Hindistan ve Türkiye'nin başına gelen felaketlerden en başta İngiltere'nin sorumlu olarak görülmesiyle halkın heyecanı kısa sürede İngiliz karşıtı bir nitelik kazanmıştır. Hindistan'da İngiliz idaresine tam bir başkaldırı olarak şekillenen Hilafet Hareketi ilk başlarda küçük bir grup tarafından desteklenirken kısa süre sonra geniş bir halk direnişine dönüşmüştür. Bazı din adamları Hilafet Hareketinin meşru olduğu konusunda fetva vermiş ve hareket önde gelen liderlerin de içinde bulunduğu çok sayıda aydın tarafından desteklenmiştir (Qureshi, 1980, s. 7).⁹

“Hilafet hareketinin tamamen samimi olduğunda şüphe yoktu. Bu hareketin liderleri kanaatlerinden emin ve sarsılmaz imana sahip kişilerdi. Doğruluğuna inandıkları değerler uğruna hapishaneye girmekten ve darağacına çıkmaktan asla çekinmiyorlardı. Bu meselede ödün vermek, dinden çıkmakla aynı şeydi. Politikada pazarlık olabilirdi; ama dinde asla pazarlık yapılamazdı. Türkiye'nin adil bir savaşta yenildiği ve galibin mağluba istediği yaptırımları uygulayabileceği tartışması da anlamsızdı.” (Aziz, 2014, s. 23).

8. HİLAFET HAREKETİNDE İLK SOMUT ADIM

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hindistan Müslümanlar Birliğinin Delhi'de yapılan yıllık toplantısında (1915) İttifak ve İtilaf devletleri arasında yapılacak barış konferansları başlamadan (18 Ocak 1919) Türkiye lehine bir halk desteği sağlamak amacıyla ilk adım atılmış ve hilafetçiler Muhibbi Hâlisim Seyyid Chotani başkanlığındaki bir merkez komitesi etrafında örgütlenmişti (Aziz, 2014, ss. 332-334). Hilafet Hareketi, yeterli fona sahip düzenli bir mücadele haline gelmişti. Hint Ulema Cemiyeti de Hilafet merkezi olan İstanbul'un tehdit altında olmasının İslam'ın hukuk düşüncesi ve Hint Müslümanlarının toplum içindeki etkisini tehlikeye düşüreceği yönündeki inançla bu mücadeleye önemli derecede katkı sağlamıştır.

⁹ Muhtar Ahmed Ensar, Mevlâna Abdülbarı, Ebul-Kelam Azad, Şevket ve Muhammed Ali kardeşler, Seth Chotani ve Seyyid Zahur Ahmed vs.

Hareket sadece Hindistan'da değil ayrıca İngiltere'de yaşayan Türk, Hint ve İngiliz Müslümanlarının da desteğini almıştır.

Hindistan halkının dayanışmasını, Hint Müslümanlarının menfaatlerini korumayı ve onlara siyasi eğitim vermeyi amaçlayan ancak siyasi olarak İngiltere'ye bağlılığı savunan aydınlardan bahsetmek gerektiği kanatından hareketle önde gelen iki ismi de burada zikretmiş olalım. Seyyid Ahmed Han ve Emir Ali gibi isimler, kurdukları cemiyetler vasıtasıyla Müslümanlarla İngilizleri karşılıklı güven içinde bir araya getirmeye çalışmış, özellikle eğitim alanındaki faaliyetleriyle Müslümanların geri kalmışlığına çare arayan bu önderler, Hindistan'da varlıklarını koruyabilmenin ancak İngiliz hakimiyetini kabullenip onlarla uzlaşmakla mümkün olacağına inanmışlardı. Özellikle Seyyid Ahmed Han, başta Aligarh okulu olmak üzere kurduğu Batı tarzı eğitim müesseseleriyle modernist bir İslam anlayışı ortaya koymuş ve Hindulardan çok İngilizlerle işbirliği yapılması gerektiğini savunmuştur (Osman Keskiöglü, 1969, ss. 137-151).

Emir Ali ise İngiltere'ye bağlılık prensibine dayanan National Mohammedan Association'ı kurmuştur. 1882'de, Müslümanların içinde bulunduğu kötü şartları dile getiren ve koloni idaresinden siyasi ve sosyal haklar talep eden bir muhtıra yayımlamıştır. İngiliz koloni idaresinin tepkisi olumlu olmuş ve Müslümanların sosyal şartlarının düzeltilmesiyle ilgili bir karar yayımlamıştır. Emir Ali bu kararı Müslümanların Magna Carta'sı olarak değerlendirmiş (Elemana, 2015, ss.407-436)1908'de Hindistan Müslümanlar Birliğinin Londra şubesini açmış, Şibli Numani ve Muhammed Ali Cinnah¹⁰ gibi liderlerle birlikte Müslümanlar için bağımsız bir seçim sistemini savunmuştur (Ahsan, 1995, ss.123-124). Cinnah, Hindularla Müslümanları birleştirme çabalarına devam etmiş, Mahatma Gandhi de hilafetin geleceği meselesini, halkı yanına çekmek için değerlendirmek isteyerek pasif direniş kampanyasını başlatmıştır. Gandhi'nin görüşlerine katılmayan Cinnah, pasif direniş hareketini desteklemediği gibi Hilafet Hareketine de katılmamıştır (Karahan,1977, ss. 17-18).Hint Hilafet Hareketi için Halifelik

¹⁰ Pakistan devletinin kurucusu olan Muhammed Ali Cinnah (1876- 1948) Müslümanların Hindistan milleti içinde ayrı bir millet olarak tutulması isteğine karşı çıkan belki de tek tanınmış Müslüman liderdi. Bu nedenle önceleri Hindistan Müslüman Birliğinden uzak durmuştu. Hindistan'ın itibarını yüceltmeyi ve Hindistanlılar arasında milliyetçilik duygusunu canlandırmayı hedeflemişti. Ancak daha sonra Cinnah, birlik üyelerinin ısrarı üzerine, onlardan Hindistan'ın bağımsızlığı için çalışacaklarına dair söz alarak Hindistan Müslüman Birliğinin başkanı olmuştur (1916).

makamının en ufak bir yetki kaybı olmaksızın güvende olması ve devamlılığı herşey den önemli idi. İşte bu derin dinî duygu aslında hilafetin kaldırılmasının Hindistan Müslümanlarında oluşturduğu üzüntüyü açıklayabilecek tek nedendir.

Kanaatimizce Hint Hilafet Hareketi Müslüman Hindistan tarihinde yalnızca geçici, kısa ve amaçsız bir hareket değildi. Hilafet Hareketi ile birlikte Hindistan Müslümanları tarafından ilk kez somut ve hassas bir eylem planı hazırlanarak uygulanmış; aşırı uçlularla ılımlılar bir platformda birleştirilmiş yahut en azından görünüşte bu birlik sağlanmıştı. Ağa Han ile Mevlana Muhammed Ali arasında ve Seyyid Emir Ali ile Dr. M.A. Ensari arasında ortak yön çok az olsa da iki kutup tek bir amaç için çalışmaktaydı. Hindistan’da heyecan uyandıran “isyancılar” da, İngiltere’de The Times’ta yazan” “anayasacılar” da aynı hedefe hizmet etmekteydi.¹¹

Diğer yandan Hindistan Müslümanlar Birliğinden istifa eden Emir Ali, Hint Hilafet Hareketi’nin Londra’daki öncüsü olmuştur. Emir Ali, çağdaşlarının kurtuluşu İngiliz eğitim programında gördüğü bir ortamda, siyasi bir organizasyonun gereğini ilk fark eden ve Hint Müslümanlarının ayrı bir kültürel ve siyasi varlık olarak tanınmasını sağlayarak bağımsız Pakistan’a giden yolda ilk adımları atan lider olmuştur. Modern Batı’nın Müslümanların entelektüel mirasına dayandığını vurgulayan Emir Ali, İslam’ın siyasi bir sistem olarak demokrasiyi getirdiğini savunmuştur.

9. HİLAFET GÜNÜ

17 Ekim 1919 Hilafet Günü ilan edilmiştir. Hindistan Ulusal Kongresi (Indian National Congress)’nin lideri Mahatma Gandhi’nin de desteğiyle Hindu toplumunun da gönlü fethedilmiştir.

“*Hilafetin siyasi-dinî haklarına hanel gelmemeli.*” diyen Gandhi, Hindu-Müslüman birliğinin Hindistan’ın geleceği için en doğru yol olduğuna inanıyordu (Aziz, 2014, s. 333). Hilafet Günü’nde dükkânlar kapatılmış; okullar, iş yerleri tatil edilmiş ve binlerce insan her yerde sokaklara dökülmüştür. Hindistan Genel Valisine de hilafetin Müslümanlar için ne kadar önemli olduğu ve buna yönelik tehditlere asla göz yumulmayacağı ifade edilmiştir. Böylece bütün Hindistan’ı arkalarına alan hilafetçiler, İngiltere ve müttefiklerine isteklerini kabul ettirebilmek için iki yoldan baskı uygulamaya başlamıştır

¹¹ Grace Young, “Khilafat Movement” *Encyclopædia Britannica*. (www.britannica.com/event/Khilafat-movement) Erişim Tarihi: 15.09.2017.

(Özcan, 1997, ss. 238-239). Dünyanın dört bir yanına Hindistan Müslümanlarının beklentilerini içeren mektuplar yazan ve heyetler¹² gönderen hilafetçiler, Delhi’de yapılan ilk konferanstan (Kasım 1919) Hilafet Hareketi bildirisinin yayımlandığı Bombay Konferansı’na kadar (Şubat 1920) hızlı bir faaliyet göstermiş ve hem masrafları karşılamak hem de Türklerin Kurtuluş Savaşı’na yardımcı olmak için halktan önemli miktarda bağış toplamıştır (Aziz, 2014, s. 342).

Hilafet Hareketinden Avrupa’ya giden heyetin lideri Muhammed Ali’nin, halifenin bütün Müslümanların hamisi olduğu ve onun İslam alemindeki siyasi-dinî otoritesinin aynen muhafaza edilmesi gerektiğini ifade etmesi hareketinin asıl gayesini özetlemektedir.

10. HİNT HİLAFET KOMİTESİ

İngiltere’nin 16 Mart 1920’de İstanbul’u işgal etmesi, Hint Hilafet Hareketini tekrar ateşlemiş, Hint Ulema Cemiyeti, Osmanlı Hilafetine ve Türklere destek için camilerde örgütlenmiş ve protesto için Amritsa şehrinde büyük bir miting yapılmıştır. Mevlana Ebul Kelam Azad, Muhammed Ali Cinnah ve Mahatma Gandhi’nin katıldığı miting Kur’an okunarak başlamıştır.

20 Mart 1919’da Bombay’da düzenlenen başka bir mitinge 15 bin kişi katılmış ve burada Hint Hilafet Komitesinin kurulması kararı alınmıştır. Mahatma Gandhi de bir bildiri yayımlayarak Hinduların Hilafet Hareketi’ni desteklemesini istemiş, kendisi de Hilafet Komitesi toplantılarına katılarak açıkça destek vermiş, Türkleri ve Hilafet Hareketi’ni desteklemenin Hindular için de “dini görev” olduğunu ilan etmiştir (Özcan, 1997, s. 235).

Halifeliğin korunmasını sağlamak ve İngiltere’ye baskı yapmak amacıyla oluşturulan komiteden, İstanbul’un işgalinden üç gün sonra Muhammed Ali başkanlığındaki bir heyet Londra’da Başbakan Lloyd George ile görüşmüş ve muhtıra vermiştir. Avrupa’da Türkiye lehine lobi yapmakta olan Muhammed Ali liderliğindeki söz konusu heyet İngilizlere Türkiye lehine baskı yaparken hilafeti savunmuştur (Aziz, 2014, ss. 85-89).

Aynı tarihlerde Hint Hilafet Komitesi, Haydarabad şehrinde Hindistan’ın önemli merkezleri ve büyük şehirlerinden delegelerin katıldığı büyük bir konferans düzenlemiş ve konferansta Osmanlı Halifesi’ne bağlılık

¹² Heyetin başkanlıklarını Ağa Han (1919), Muhammed Ali Cinnah (1919), Muhammed Ali (1920) ve Hasan İmam (1921) yapmıştır.

kararı alınmıştır. Konferans adına Gulam Muhammed imzasıyla Sadrazam'a çekilen telgrafta, "Peygamber-i zışamımız Efendimiz Hazretlerinin Halifesi ve Emirül Müminin sıfatıyla Türk Sultanı'na biat ettiklerini" ifade ederek dinî otorite olarak onu tanıdıklarını bildirmişlerdir (Aziz, 2014, s. 167).

Hint Hilafet Komitesi, hilafet ve saltanatın birbirinden ayrılmaması, İstanbul'un mutlaka Türklerin elinde kalması, Türkiye'nin 1914'teki sınırlarının garanti altına alınması ayrıca Mekke ve Medine'nin de hilafet sebebiyle Türk egemenliğinde kalmasını talep etmiş; Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurulmasının Müslümanları mağdur edeceğini belirtmiştir.

Hintli Müslümanlar Hilafet için medyada da Osmanlı lehinde faaliyetlerde bulunmuş, Muhammed Ali kardeşler, The Comrade gazetesinde İngiltere aleyhine yazılar yazmışlardır (Keleşılmaz, 1994, s. 116vd).

Hint Hilafet Hareketi'nin önde gelen isimlerinden Şeyh Kıdevi, 19 Eylül 1919'da Akşam gazetesindeki yazısında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Hind, Çin, Acem, Türk, Mısırlı, Sudanlı, özet olarak dünyanın doğusunda ve batısında yaşayan 350 milyon Müslüman birleşmiştir... Biricik gayesi zayıf milletlere celallenmek, mağlup milletleri kahur ve zulümle esaret pençelerine düşürmekten ibaret olan Avrupa politikası ne yaparsa yapsın hiçbir tarafta bunu devam ettiremeyecektir. Avrupa sömürgecilik politikası milletleri uyandırmak ve onları esaretten kurtarmak için çalışan insanları felaketlere uğrattırıyor..." (Keskin, 1991, ss. 61-62).

Öte yandan Hint Hilafet Komitesi, Anadolu'ya maddi yardımda bulunmak için bir kampanya başlatmıştır (Khan, 1993, ss. 209-213). Hintli Müslümanların yardımı olarak Ankara'ya ulaşan para miktarının 125.000 İngiliz lirası olduğu rivayet edilirdikensöz konusu bağışın daha fazla olduğu fakat Ankara'ya gelinceye kadar kayıplara uğradığı belirtilmiştir.

Hint Hilafet Komitesi millî mücadele döneminde bizzat Mustafa Kemal adına topladığı yardımı yollamış ve bu yardım paraları millî mücadele sürecinde hep el altında bulundurulmuştur (Müderrişoğlu, 1994, s. 52).

Millî mücadele döneminde Hint Hilafet Hareketinin yardımlarıyla ilgili olarak Alptekin Müderrişoğlu şu ifadeleri kullanmıştır:

"Zaferden sonraki yıllarda halifeliğin kaldırılması Hint Müslümanları için çok şaşırtıcı oldu. Hristiyan devletlerce işgal edilen İstanbul'daki halifenin kurtarılmasında kullanılması amacıyla halktan para toplanmış ve 'İslamın Kılıcı' olarak tanınan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmişti. O ise halifeyi Hristiyanlardan kurtarmış fakat ardından"

da halifeliği kaldırmıştı. Buna kırılan Hint Müslümanları çeşitli toplantılar yaparak başka bir yerde halifeliğin yeniden kurulması gerektiğini tartıştılar. Bu tartışmalar 1926 yılına kadar devam etti.” (Müderrişoğlu, 1994, s. 53).

Diğer yandan Hint Hilafet Delegatesyonunun (Mayıs 1920) Osmanlı Sultanı'na atfen yazdığı mesaj, Hareketin Osmanlı Devleti'ne olan desteği göstermektedir:

“70 milyon Müslümanı ve onunla omuz omuz duran diğer dinlerden 250 milyon yoldaşı temsilen Hindistan Delegasyonu, İslam ve Hilafet tarihinin bu ağır kriz döneminde siz Majestelerine Resullah'ın halefi ve Emirül Müminin olarak tüm samimiyetimizle sadakatini sunmaktadır. Müslümanlar hilafetin istemeyerek de olsa övcut zor konuma düşürülmesinden dolayı derin utanç duyuyorlar. (...) Bugün tüm Müslümanların sizin ne pahasına olursa olsun İslam'ın onurunu yücelteceğinize, Hilafetin ve Ceziretü'l Arab'ın bütünüyle kutsallığının korunmasını azimle sürdüreceğinize olan güvenini bildirmek istiyoruz.” (Aziz, 2014, s. 167).

11. HİNT HİLAFET HAREKETİNİN BİTİŞİ

Geçen zaman zarfında Türkiye'de siyasi ve askerî durum bütünüyle değişmiş, Mustafa Kemal liderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanılarak Cumhuriyet kurulmuştur. Aslında Cumhuriyetin ilanı ile (23 Nisan 1923) Hint Hilafet Hareketinin sonlanması gerekirken kendilerini dışarıda İslam'ın savunucuları, içeride Müslüman Hint toplumunun koruyucuları olarak gören hilafetçiler eylemlerini Arap yarımadasının özgürlüğü ve Hindistan'ın bağımsızlığı sağlayıncaya kadar sürdürmeye karar vermişlerdir.

Hindistan Müslümanları ve Osmanlı Devleti arasındaki tarihî bağ, yerini Cumhuriyet'e bırakan Saltanatın ardından Halifeliğin de kaldırılmasıyla (3 Mart 1924) bir bilinmezliğe sürüklenmiş; Hilafet Hareketinin liderleri arasında anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Ali kardeşler kararın tartışılmasını, Mevlana Azad halifeliğin Mustafa Kemal Paşa'ya teklif edilmesini (Öke, 1989, s. 84).¹³ Muhammed İkbâl ise Türklerin tutumunda İslam'a aykırı bir taraf olmadığı için Hindistan Müslümanlarının onları örnek almasını istemiştir (Qureshi, 1998, s. 112). İkbâl, bazı Hintli Müslüman aydınların aksine İngiliz sömürgeciliğini yahut İngiliz eğitim sistemini istemeyerek Müslümanların kendi iç dünyalarında ve kültürel yapılarında çağın tüm ihtiyaçlarına cevap

¹³ Mustafa Kemal'e İslam'ın Kılıcı ve Hilafet Mücahidi gibi unvanların verilmesi de istenmiştir.

verebilecek güçte, yeterli birikime sahip olduklarını söylemiştir. Bunun yanında İkbâl'in, ilk önce Hint milliyetçiliğini savunduğu görülse de Avrupa'dan döndükten sonra siyaset anlayışının değiştiği ve Pan-İslamizm'i savunduğu görülmüştür.

Türk milletiyle bir bağ kurmuş olan İkbâl, sömürgecilik döneminde bağımsızlığını koruyabilen tek Müslüman millet olarak övdüğü Türkleri aynı zamanda *İslam Rönesans'ını* gerçekleştirebilecek potansiyele sahip olarak görmüştür. Saltanat ve Hilafetin kaldırılması İkbâl tarafından cesur bir adım olarak değerlendirilmiştir. Ona göre, "*Müslüman milletler içinde sadece Türkler dogmatizm uyusukluğundan kurtulabilmiş ve entelektüel hürriyet bilinciyle kendilerini yenilemek yolunda mesafe almışlardır.*" (Uyanık, 2007, ss. 2-3).

Neticede 1920'de Gandhi ve Hint Ulusal Kongresinin ayrılmasıyla Hindu desteğini kaybederek zayıf düşen Hilafet Hareketi bu tartışmalarla da bütünlüğünü kaybetmiştir (Aziz, 2014, s. 104).

Hint Hilafet Hareketi her ne kadar hedeflerini gerçekleştirememişse de özellikle Türk tarihi açısından önem taşıyan bu kritik dönemde, Hindistan Müslümanlarının hayatları ve hürriyetleri pahasına da olsa maddi-manevi destek ve fedakârlıklarını sergileyen bir İslami dayanışma örneği teşkil etmiştir.

Hilafet Hareketinin varlık nedeni din iken; bu durumun önemli sonuçlarından birisi daha sonra İslam milliyetçiliğinin gelişmesi olmuştur. Hareket, İslam'ı vurgulama yoluyla Müslümanları dini kimliklerinin bilincine varmaya teşvik etmiştir.

12. SONUÇ

Türklerin Hindistan coğrafyasına yönelmesi ve kadim dönemlerde bu sahada varlıklarını ortaya koyması tarihin yönünü etkilemiştir. Yine İslam dininin Türkler vasıtasıyla mevcut sahada yayılması, farklı etnik yapı ve inançların hâkim olduğu bu bölgede ilerleyen dönemlerde fikir cereyanlarının yaşanmasının da kodları olmuştur.

Orta Çağda Türk İslam dünyasının hamisi durumundaki Osmanlı Devleti, sosyal, siyasi ve dini varlık olgusunu icap ettiği her bölgede en güçlü argümanlarıyla ortaya koymak, savunmak ve yerleştirmek düşünceleri taşımaktaydı. Bu cümleden olarak Osmanlı Devleti ve Hindistan Müslümanları arasındaki tarihi bağ da pek çok bakımdan kayda değer gelişmelerin imgelerini taşımaktadır. Hindistan'da İslamiyet'in yayılması Türkler

vasıtasıyla gerçekleşmiş olup, hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle de iki millet arasındaki tarihî bağ yeni bir boyut kazanmıştır.

XVI. yüzyılda İslam dünyasının temsilcisi olarak kendini dünyaya kabul ettirmiş olan Osmanlıların Hindistan'a yönelik tutumu ve benimsediği politika, şüphesiz ki çok önemlidir. Hindistan Müslümanlarının da Türklere olan yakınlığı tarihi gerçeklerdendir. Bu bağlamda ortak tasa ve sevinçte ortak duygu etrafında bütünleşilmiştir. Örneğin İstanbul'un Fethini büyük sevinçle karşılayan, yine Fatih Sultan Mehmed'in vefatını binlerce kilometre uzakta büyük matemle karşılayan Hint müslümanları Osmanlı Devleti ile gönül ve imge bağını hep canlı tutmuştur. Yine bir başka tarihi gerçeklik olarak XVI.yy'da Hindistan kıyılarına yönelik Portekiz tehdidine karşı Osmanlı Devleti'nin Hindistan'ın yanında olduğunu göstermesi de yine iki ülke halkı açısından kayda değer bir durumdur.

Hindistan Müslümanları Osmanlı Devleti'ni bir dünya gücü olarak görüp onun hem İslam'ı hem de hilafeti temsil etmekte olan dinamik bir güç oluşunu saygı ile karşılamışlardır. Yine bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin batıya karşı gerçekleştirdiği cihad anlayışında fiziken olamasalar da ruhen daima Osmanlı Devleti'nin yanında olduklarını hissetmişlerdir. Ki zaman zaman gönüllü birlikler kurarak Osmanlı Devleti'ne savaşlarda yardıma koşmaları tarihi bir gerçekliğin ve gönül bağının eşsiz hususiyetlerindedir. Bu konuda Birinci Dünya Savaşı'nda yer alan Çanakkale cephesine katılan Hintli gönüllüleri anmak isabetli olacağı kadar, yine yüzyılın başında emperyalizme mukabil direnen Türk Milli Mücadelesinde de Hintli müslümanların eşsiz yardımları göz yaşartıcı cinstendir.

Hindistan Müslümanları hilafeti temsil etmekte olan Osmanlı Sultanını halifeleri addetmiş ve Osmanlılarda kendilerine manevi bir sığınak bulurlarken aynı zamanda bu güce dayanmanın da haklı gururunu yaşamışlardır. Osmanlı Devleti'nin varlığı Hindistan Müslümanlarının dinî-milli gurur ve hassasiyetleri için adeta vazgeçilmez konumdaydı. Hindistan'daki Osmanlı ve hilafet yanlısı tavır ve faaliyetlerin, Müslümanlar arasında dinî-milli kimliğin gelişmesinde son derece önemli bir rol oynadığı; sonunda bağımsızlık fikrinin oluşmasında katkı sağladığı da söylenebilir. Belki de tarihlerinde ilk defa bütün Hindistan Müslümanlarının

birlikte hareket ettiği tek şey Osmanlılara ve Osmanlı hilafetine duyulan ilgi, gösterilen destektir. Toplumun bütün kesimi Şii, Sünni, Hindu; zengin, fakir, aydın herkes bu meselede birlik olmuştur. Hatta Hindu ve Müslümanları İngilizlere karşı birleştiren husus da Osmanlı imgesidir. Halifeliğin kaldırılmasıyla Hindu-Müslüman arasındaki ilişkilerin bozulması Osmanlı etkeninin Hindistan siyasi tarihindeki önemini açıkça ortaya koymuştur.

Hindistan Müslümanları I. Dünya savaşındaki bütün baskılara rağmen Osmanlılara olan ilgilerini devam ettirmişlerdir. Özellikle savaşın sonlarına doğru yaşanan sıkıntı ve Osmanlı'nın yok olma ihtimalinin belirmesi Hindistan Müslümanlarında birlik çağırısı uyandırmış; Hilafet Hareketinin oluşmasıyla destek olma yolunda adımlar atılmaya başlanmıştır. Osmanlıların toprak bütünlüğünü korumak ve kutsal yerlerin Osmanlı himayesinde kalmasını temin etmek amacı güden söz konusu hareketle hilafet makamının da devamını sağlamayı ümit etmişlerdir.

Mensubu buldukları İslam dininin Batı'ya karşı dinamik gücü konumundaki Osmanlı Devleti'nin en kötü zamanında ortaya atılarak onun varlığını savunma bağlamında hayat bulan Hint Hilafet hareketi, doğduğu sahada birçok kesimden destek bularak hayata geçmiş ve varlığını ortaya koymuştur. Ama tarihin hazin gelişmeleri bir cihan devleti konumundaki Osmanlı Devleti'ni emperyalizim karşısında güçten düşürdüğü gibi, zamanın koşulları ve devrin dinamikleri de mezkur hareketi erozyona uğratmıştır.

Hilafet Hareketi için Halifelik makamının en ufak bir yetki kaybı olmaksızın güvende olması ve devamlılığı herşeyden önemli idi. İşte bu derin dinî duygu aslında hilafetin kaldırılmasının Hindistan Müslümanlarında oluşturduğu üzüntüyü açıklayabilecek tek nedendir.

Kanaatimizce Hilafet Hareketi Müslüman Hindistan tarihinde yalnızca geçici, kısa ve amaçsız bir hareket değildi. Hilafet Hareketi ile birlikte Hindistan Müslümanları tarafından ilk kez somut ve hassas bir eylem planı hazırlanarak uygulanmıştır. Aşırı uçlularla ılımlılar bir platformda birleştirilmiş yahut en azından görünüşte bu birlik sağlanmıştır.

Tarihte ilk kez önce Müslüman sonra Hintli olduklarını hisseden Hindistan halkı Hilafet Hareketi çatısı altında toplanmayı başarmıştır. Bu durum İslam milliyetçiliğinin zaferi olmuştur.

Aslında bu sonuç Hilafet Hareketinin milliyetçilik sorununa yaptığı ve kimsenin görmezden gelemeyeceği kadar mühim tek kalıcı katkıydı.

13. KAYNAKLAR

- Allahverdi, Ş., R. (2013). Kızıldeniz’de Osmanlı hâkimiyeti, Özdemiroğlu Osman Paşa’nın Habeşistan Beylerbeyliği (1561-1567). *Studies of Ottoman Domain*.III/5.20 temmuz 2017 tarihinde www.thestudiesofottomandomain.com adresinden erişildi.
- Ahmad, A. (1964). *Studies in Islamic Culture in the Indian environment*. Oxford.
- Ahmad, F. (1984). 1914-1915 yıllarında İstanbul’da Hint milliyetçi devrimcileri. *yapıt*, Sy. XVI, 5-6.
- Ahsan, A. (1995). Emir Ali, Seyyid. *Diyânet İslam ansiklopedisi*, XI, 123-124.
- Ahmed, M. E. K. (1982). *Hindistan’da İngiliz zulmüne karşı savunma*, İstanbul: Zafer Matbaası.
- Akbulut, U. (2016). *Hindistan yolu ve İngilizler*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karahan, A. (1977). Kaid-ı Azam’ın hayatı. *M. Ali Cinnah’a armağan*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aziz, K. Kemal, (2014). *Hint hilafet hareketi, (1915-1933)*, (Yay. Haz: Necip Taylan), İstanbul: Mahya Yayınları
- Bayur, H. (1946). *Hindistan tarihi: İlk çağlardan Gürkanlı devletinin kuruluşuna kadar (1526)*, c. I, Ankara: TTK Yayınları.
- Bediz, D. (1948). 16-17. asırlarda Osmanlı denizciliğinin bugüne kadar meçhul kalmış başarıları. *Donanma Dergisi*, 80/458.
- Bulgur, D. (2007) *Muhammed İkbâl ve mesajı. Hindistan Türk tarihi araştırmaları*, 1\2, Malatya.
- Cöhçe, S. (2002). Gaznelilerin Hindistan hâkimiyetleri. *Türkler*, Ankara S. 523.
- Cöhçe, S. (2001). İlk çağda Hindistan’da Türk varlığı. *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları I/1*, Ocak-Haziran, 9.
- Çağlayan, H. H. (2002). *Ekber Şah döneminde Hindistan*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Durak, N. (2001). Hind sularında Portekiz hâkimiyetinin tesisi. *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları, I/1*, Ocak-Haziran, 91.
- Elemana, N. (2015). Hint Müslümanlarının düşünce dünyasında siyasal çözüm arayışları. *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sy: 4, 2015.
- Galip, M. (2000). (Haz: Y. Saadettin Gömeç) *Hindistan’da Türkler*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- İnan, K. (2002). Hint Okyanusu-Portekiz. *Türkler Ansiklopesi*, Ankara.
- Keleşyılmaz, V. (1999). *Teşkilâtı mahsûsa’nın Hindistan misyonu (1914-1918)*. Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara.
- Kerimoğlu, H. T. (2012). Trablusgarb ve Balkan Savaşları’nda Hint Müslümanlarının Osmanlı devletine yaptıkları yardımlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/2, Kış.

- Keskin, M. (1991). *Hindistan Müslümanlarının milli mücadelede Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Khan, Ali Asgar, (1993). Hint Müslümanlarının Türk kurtuluş hareketine mali yardımı (1919-1923). (Çev: Ahmet Özgiray), *Tarih İncelemeleri Dergisi* 8, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kulke, H. (2001). *Hindistan Tarihi*, (Nşr: M. Günay), Ankara: İmge Yayınevi.
- Kurtoğlu, F. (1937). XVI. asırda Hind Okyanusunda Türkler ve Portekizliler. II. *Türk Tarih Kongresi Bildiriler* (911-923), İstanbul.
- Melzig, H. (1943). *Büyük Türk Hindistan kapılarında-Kanuni devinde Amiral Hadım Süleyman Paşa'nın Hint seferi*, İstanbul: Selami Sertoğlu Kitabevi.
- Merçil, E. (1989). *Gazneliler devleti tarihi*, Ankara.
- Mughul, M. Y. (1974). *Kanuni devri Osmanlıların Hint Okyanusu politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları münasebetleri (1517-1538)*, İstanbul: Fetih Yayınevi.
- Mughul, M. Y. (1988). *Truco- Pakistan relations historical perspective*.
- Müderrişoğlu, A. (1994). Kurtuluş savaşının mali kaynakları. *Ankara: Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 4/13.
- Öke, M. K. (1989). *Hilafet hareketleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öke, M. K. (1988). *Güney Asya Müslümanlarının istiklâl davası ve Türk millî mücadelesi 'Hilafet Hareketi'*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önalp, E. (2010). Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 yılındaki Hindistan seferi. *OTAM*, XXIII.
- Özbaran, S. (2004). *Yemen'den Basra'ya sınırdaki Osmanlı*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özbaran, S. (1977). Osmanlı İmparatorluğu'nun Hindistan yolu XVI. Asırda ticaret yolları üzerinde Türk-Portekiz rekabeti. *Tarih Dergisi*, XXXI (Mart) 65,146.
- Özcan, A. (2002). Osmanlı Babürlü devleti arasındaki ilişkiler. *Türkler Ansiklopedisi*, VIII, 761.
- Özcan, A. (1998). Osmanlı-Hindistan Münasebetleri. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XVIII, 111.
- Özcan, A. (1997). *Pan-İslamizm, Osmanlı devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)* Ankara: İSAM.
- Qureshi, M. N. (1998). Hindistan hilafet hareketi. *İslam Ansiklopedisi*.
- Qureshi, M. N. (1980). *Mohammed Ali's Khilafat delegation to Eouope*, Karachi.
- Rahaman, Kazi Sufior, (2014). The Indian medical mission in Turkey during the World War I. *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında I. Dünya Savaşı'nı Anlamak: Uluslararası Sempozyum*, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 20-21 Kasım.
- Sıddiği, I. H. (1997). *Hindistan Müslüman sultanları ile Osmanlılar arasında kültürel ve diplomatik ilişkiler, XV ve XVI. asırları Türk asrı yapan değerler*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Şahin, H. H. (2015). Hint-Osmanlı ilişkilerine genel bir bakış. *Akademik Tarih ve*

Düşünce Dergisi, 2/6, 59-77.

Uyanık, M. (1993). Muhammed İktbal'e göre çağdaşlık kavramı. *Journal of Islamic Research*, 7/1, Winter, 89-93.

Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı tarihi III*, Ankara: TTK Yayınevi.

Yılmaz, H. (2015). Türk tarih ve edebiyatında Ertuğrul firkateyni: Tarih ilmi açısından bir muammanın tahlili. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 Eylül 2017 tarihinde www.akademiktarihvedusunce.org/atdd/index.php/atdd/article/view/222 adresinden erişildi.